

Ганна Рафальська

**З ІСТОРІЇ ОДНОГО ЕКСПОНАТА
(ПЕРЕХІДНИЙ КУБОК м. КИЄВА З ФУТБОЛУ кін. 1940–1950 рр.)**

У вітчизняній історіографії небагато праць, присвячених розвитку футболу в Києві. Найповніше дослідження цієї теми здійснив А. Коломієць у 4-томному довіднику «Київський футбол на рубежах времен. Люди, події, факти». У довіднику представлена інформація про всі київські команди, майстрів і футбольні клуби міста, наведені результати виступів київських клубів у всіх чемпіонатах і розіграшах Кубків СРСР і України, європейських клубних турнірах. Достатньо повно описані міські змагання клубних команд на першість Києва і розіграші різноманітних футбольних призів.

Але, незважаючи на всі зусилля істориків столичного футболу, ще не вдається відновити повний список чемпіонів і володарів Кубка Києва з футболу. Деяку допомогу в цій справі може надати експонат, що зберігається в НМІУ (рис. 1) – перехідний срібний Кубок м. Києва з футболу (РДМ–1734).

Рис. 1.

14 травня 1970 р. цей кубок серед 113 предметів антикваріату рішенням Київського обласного суду був конфіскований у громадянина Я. Міхельова і за актом від 31 березня 1971 р. переданий до НМІУ Київським музеєм російського мистецтва. Після проведення пробірної експертизи у 1991 р. експонат переведений до групи зберігання предметів декоративно-ужиткового мистецтва з вмістом дорогоцінних металів.

Кубок – це глибока чаша з накладною кришкою. Зовні його стінки декоровані вигравійованим орнаментом, в основі якого – два вінки, розташовані на протилежних осях. Посередині вінка з пишного дубового листа – перелік восьми команд-володарів Кубку Києва з футболу: «1949 г. К-да ОДО / 1950 г. К-да «Локомотив» / 1951 г. К-да ОДО / 1952 г. К-да з-да «Большевик» / 1953 г. К-да «Зенит» / 1954 г. К-да «Зенит» / 1955 г. К-да «Зенит» / 1956 г. К-да «Зенит» (рис. 2).

Рис. 2.

Рис. 3.

Посередині другого вінка з лаврового листа розміщено напис: «Дарницький ВРЗ 1957 г.» (рис. 3).

Кубок міста Києва з футболу розігрували серед київських аматорських команд. У радянський час змагання проводив Київський міський комітет у справах фізкультури і спорту, а в незалежній Україні організатором турніру виступає Федерація футболу міста Києва.

У 1936 р. в основу проведення футбольних змагань в СРСР були покладені зустрічі між командами Добровільних спортивних товариств (ДСТ). На ДСТ покладалося завдання масово охопити працівників систематичними заняттями фізкультурою і спортом, виховати фізично загартованих радянських громадян. На заводах, фабриках, у навчальних закладах організовувалися фізкультурні колективи Добровільних спортивних товариств.

У Києві наприкінці 1930-х рр. діяла низка спортивних товариств, при яких були створені футбольні команди: «Локомотив» (працівники залізниці), «Харчовик» (працівники харчової промисловості), «Вимпел» (працівники водного транспорту), «Мотор» (трамвайники), «Авангард» (на заводі «Большовик»), «Зеніт» (на заводі «Арсенал»), «Рот-фронт» (на базі спортклубу Київського політехнічного інституту), «Наука» (на базі спортклубу Київського державного університету), «Спартак» (в системі промислової кооперації), «Динамо» (співробітників НКВС та ДПУ) [3, 285–286].

Вперше змагання на Кубок Києва з футболу відбулися у травні 1939 р., через два роки після запровадження розіграшів Кубку України. Фінальний матч між клубними командами «Динамо» Київ і «Рот-фронт» був розіграний на стадіоні «Динамо» 27 травня. Переможець і перший володар Кубку Києва – команда «Динамо» Київ (склад-дублер) отримала право взяти участь у розіграванні кубку УРСР [3, 335]. В останніх передвоєнних розіграшах Кубку Києва з футболу (1940, 1941 рр.) перемогу два рази поспіль здобувала команда залізничників «Локомотив». У фінальному матчі 1940 р. «Локомотив» з рахунком 8:0 переміг «Науку», а 1 червня 1941 р. залізничники виграли у «Спартака» з рахунком 2:1 [3, 341, 351].

У роки нацистської окупації змагання на Кубок Києва не проводили, проте футбольне життя в місті не згасло. При відділі освіти і культури Київської міської управи була організована секція фізкультури і спорту, яка реєструвала спортсменів міста, і футболістів також. Футболістами, які залишилися в Києві, були сформовані футбольні команди Українських спортивних товариств «Рух» та «Спорт». До складу команди «Старт» при київському хлібзаводі № 1 увійшли колишні гравці «Динамо» та «Локомотива». При граверно-ювелірній фабриці Дюндікова була створена ще одна київська футбольна команда – «Алмаз». Влітку 1942 р. лише команда «Старт» провела 11 матчів (3 матчі – проти угорців і по 4 – проти німецьких та українських команд). Усі поєдинки завершилися перемогою «стартівців» – забито 67, пропущено 11 м'ячів [3, 373]. 9 серпня 1942 р. відбувся матч «Старту» з німецькою командою «Flakelf» (збірна зенітників, льотчиків і техніків німецьких військових частин), який радянська пропаганда згодом розтиражувала як «матч смерті». Протягом останніх років ця радянська легенда була повністю розвінчана завдяки аргументованим дослідженням істориків та спортивних журналістів.

Перші повоєнні роки були найважчими в історії київського футболу. У 1944 р. відновив роботу Київський міський комітет у справах фізкультури і спорту, який очолив майстер спорту А. Безклубов. Були відроджені довоєнні та сформовані нові футбольні команди спортивних товариств і організацій Києва: «Динамо», «Локомотив», «Спартак», ОДО («Окружной дом офицеров»), «Водник» (об'єднувало працівників водного транспорту), «Трудові резерви» (об'єднувало учнів та працівників професійно-технічних училищ і технікумів), завод «Більшовик», «Самолет» (об'єднувало працівників авіаційних підприємств), «Труд» (об'єднувало робітників трикотажної промисловості) та ін. Однак змагання на Кубок Києва у 1944–1945 рр. та 1947–1948 рр. не відбулися з невідомих причин. Можливо не вдалося зібрати достатню кількість команд. У травні 1946 р. розіграш Кубку Києва стартував, проте його результати не знайдені ні в архівах, ні в періодичній пресі [3, 393, 397, 406].

Перший відомий нам повоєнний результативний розіграш Кубку Києва з футболу проходив у червні – серпні 1949 р. В змаганнях взяли участь понад 1000 спортсменів, об'єднаних у 66 команд. У фіналі, 14 серпня, зустрілися команди заводу «Більшовик» і Окружного будинку офіцерів (ОДО Київ), який представляло Київське червонопрапорне піхотне училище. Уперта боротьба завершилася перемогою футболістів Будинку офіцерів – 1:0. З рахунком 1:0 переможцем і володарем почесного призу – Кубку Києва 1949 р. стала команда ОДО [5, 4]. Вона й записана першою в переліку команд-переможниць на Кубку, що зберігається в НМІУ. В газеті Київського військового округу «Ленинское знамя» надруковано список гравців команди ОДО: лейтенант Авін (тренер і капітан), солдат Тюрменко (воротар), курсанти Соловей та Галинський, солдати Штейн, Величко, Кукуріков, Палатченко, Мазепа, Масленіківський і найдосвідченіший гравець – старшина Поляк [4, 3].

У 1949 р. футбольні команди київських заводів «Арсенал» і «Більшовик» приєднали до Добровільного спортивного товариства «Машинобудівник» (об'єднувало працівників машинобудівних підприємств). Після цього команди заводу «Більшовик» продовжили виступати під старою назвою, натомість команди заводу «Арсенал» змінили назву на «Машинобудівник». [3, 419]

У 1950 р. за Кубок Києва з футболу змагалися команди Добровільних спортивних товариств, а також підприємств та навчальних закладів міста. В газеті «Вечірній Київ» є згадка про те, що Кубок столиці України 1950 р. завоювали футболісти команди «Локомотив» [2, 4].

Це підтверджує і напис на Кубку з фондів НМІУ. Проте не вдалося знайти інформацію ні про команду-суперника «Локомотива», ні про рахунок фінального матчу.

Два місяці тривав розіграш Кубку Києва з футболу 1951 р., в якому взяли участь 85 команд. Спочатку були розіграні кубки районів міста. Переможці цих змагань вийшли до завершального етапу розіграшу. 28 червня 1951 р. у фінальному матчі на стадіоні ім. М. Хрущова (сучасний «Олімпійський») зустрілися команди Окружного будинку офіцерів (ОДО) і товариства «Машинобудівник» (команда заводу «Арсенал»). Армійські спортсмени з гучним рахунком 5:0 обіграли арсенальців і стали володарями Кубку міста [2, 4]. Факт перемоги команди ОДО також зафіксований в написі на Кубку з фондового зібрання НМІУ.

Черговий розіграш Кубку столиці з футболу проходив у червні – серпні 1952 р. Фінальний матч між «Машинобудівником» (командою заводу «Арсенал») і командою заводу «Більшовик» відбувся 21 серпня 1952 р. на Республіканському стадіоні ім. М. Хрущова. З рахунком 2:1 перемогла команда заводу «Більшовик», яка вперше стала володарем Кубку Києва [3, 449].

Протягом наступних чотирьох років (1953–1956) переможцем змагань на Кубок Києва з футболу була команда «Зеніт». Так зазначено на Кубку, що зберігається в НМІУ. Проте команда з такою назвою у повідомленнях київських газет про результати змагань на Кубок Києва з футболу не фігурує.

У фіналі 1953 р. на стадіоні «Динамо» Кубок здобула команда Печерського району (команда заводу «Арсенал»), яка з рахунком 1:0 у додатковий час перемогла команду заводу «Більшовик» [6].

У розіграші Кубку 1954 р. взяли участь 17 київських команд. У заключній грі зустрілися «Машинобудівник» (команда заводу «Арсенал») і «Спартак». Кубок знову здобули арсенальці, забивши у ворота спартаківців 4 м'ячі [8].

Про володаря Кубку Києва 1955 р. не вдалося знайти жодної згадки у київських газетах того часу. Відомий дослідник історії київського футболу А. Коломієць також позначає результат фіналу Кубку міста з футболу 1955 р. як «не відомий» [3, 600].

У фіналі Кубку Києва 1956 р. зустрілися «Машинобудівник» (команда заводу «Арсенал») і ДВРЗ (команда Дарницького вагоноремонтного заводу). З рахунком 4:0 переміг «Машинобудівник» [3, 488].

Як бачимо, три рази протягом чотирьох років (1953, 1954, 1956) Кубок Києва здобували футбольні команди заводу «Арсенал». Тільки назви їхні змінювалися: від «команди Печерського району» до «Машинобудівника» (за назвою ДСТ, до якого входили арсенальці). Чому ж тоді на досліджуваному нами перехідному Кубку Києва з футболу викарбувана команда «Зеніт»?

У довіднику А. Коломійця «Київський футбол на рубежах времен» є інформація про те, що у 1954 р. команди заводу «Арсенал» були приєднані до Добровільного спортивного товариства «Зеніт» (об'єднувало спортивні колективи підприємств військово-промислового комплексу СРСР) і тому змінили свою назву «Машинобудівник» на «Зеніт». Цього ж року київська команда «Зеніт», тобто команда заводу «Арсенал», стала чемпіоном та володарем Кубку Української РСР з футболу [3, 465, 466].

Отже, команда «Зеніт», викарбувана на музейному Кубку Києва з футболу, як переможець змагань за цей почесний приз у 1953–1956 рр. – це та сама команда заводу «Арсенал», яка в газетних публікаціях фігурує під назвами «Машинобудівник» або «команда Печерського району». Крім того, музейний експонат розкриває нам ім'я досі невідомого володаря Кубку Києва з футболу 1955 р. – команди «Зеніт» заводу «Арсенал».

Здавалося б питання з назвою «Зеніт» вирішене. Та виявилось, що арсенальці називалися «Зенітом» лише один рік (1954) і вже у 1955 р. повернули собі стару назву – «Машинобудівник» [3, 476]. Чому ж тоді назва команди «Зеніт» записана на Кубку чотири рази підряд? У написах на Кубку помилка, чи, можливо, Кубок не справжній? Питання залишається відкритим і потребує подальших розвідок дослідників історії київського футболу.

У 1957 р. володарем Кубку Києва з футболу стала команда Дарницького вагоноремонтного заводу (ДВРЗ). І це не викликає жодних сумнівів. У заводській газеті «Дарницький вагоноремонтник» читаємо: «У середу 10 липня на стадіоні «Авангард» відбулась фінальна зустріч з футболу на Кубок м. Києва 1957 року. У фінальній грі зустрілись команди ДВРЗ – «Локомотив». Футболісти нашого колективу одержали блискучу перемогу, вигравши цю зустріч з рахунком 2:0. Особливо відзначилися нападаючі Гуревич, Каленюк, Покрищук, півзахисник Мягких, захисник Царенко і воротар Борис Тогобіцький» [1, 4].

Перелік команд-переможниць, викарбуваних на Кубку Києва з футболу завершується 1957 роком. Однак змагання за цей почесний приз проводилися щороку як в радянський час, так і в роки незалежної України. На сайті Федерації футболу міста Києва зібрана інформація про володарів Кубку Києва з футболу за 1939–2011 рр. [7].

Джерела і література

1. Блискуча перемога наших футболістів // **Дарницький вагоноремонтник**. 12 липня 1957 р.
2. Два почесних призи армійських фізкультурників // **Вечірній Київ**. 29 червня 1951 р.
3. **Киевский футбол на рубежах времен. Люди, события, факты**. Т. I. (1911–1961 гг.) / Автор-составитель А.Ф. Коломиец. Киев, 2007.
4. *Коваленко І.* На Кубок Києва. Успіхи футболістів піхотного училища // **Ленинское знамя**. 29 липня 1949 р.
5. Кубок міста Києва з футболу // **Київська правда**. 16 серпня 1949 р.
6. На кубок Києва з футболу // **Вечірній Київ**. 4 липня 1953 р.
7. Обладатели Кубка Києва по футболу (финалы розыгрышей 1939–2011 гг.) [Електронний ресурс]. **Федерація футболу міста Києва**. – Режим доступу: <http://ffk.kiev.ua/644-obladately-kubka-kyeva-za-100-let-ystoryu-stolychnogo-futbola-rubryka-posvyashhaetsya-stoletyuu-kyevskogo-futbola.html> – Назва з екрану.
8. Фінал розіграшу Кубка Києва з футболу // **Вечірній Київ**. 24 червня 1954 р.